Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 20 ФЕВРАЛЬ, 1988 ШУ. ★ № 22 (7525). ★ Мах 3 коп.

КПСС-а хьалхарча планс оттаю дешареи кхстам балареи гIулакхаш овлангара тоадара, советски школа эггара хьалхарча моттига тIа яккхара йола программа. Из кхоачашъяр— ерригача парте а дерригача халкъа а лоархIамегIдола декхар.

(КПСС ЦК февральски (1988 ш.) Пленума материалаш тIара).

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленумах бола

ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1988 шера 18 феврале КПСС ЦК Пленуме дIахо йийцар Политбюро члена, КПСС ЦК секретара Е. К. Лигачева яь «Юкъерчеи лаккерчеи школа перестройка леламах а из чакхъяккхара даькъера парте декхарех а» йола доклад.

Пренешка къамаьлаш дир: н. н. Г. И. Марчука — СССР Iилмай Академе президента, В. И. Зоркальцева — КПСС Томски обкома хьалхарча секретара, А. Д. Лизичева — Советски Эскареи ТIема-Форда Флотен Керттерча политически управлене начальника, Е. М. Чехарина — РСФСР Министрий Совета Председателе заместителе, К. С. Демирчяна — Армене Компарте ЦК хьалхарча секретара, С. А. Шалаева — ВЦСПС председателе, З. И. Боровиковас — Краснодарски края КПСС Курганински райкома хьалхарча секретара, А. П. Думчева — СССР профессионально - технически образоване Паччахьалкхен комитета председателе.

Пленуме дIаьхха къамаьл дир КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева. Цо даь къамаьл кепайоазон тIа арадоакхх.

Дийцача дешах бокхха соцам тIанйцар Пленумо, из кепайоазон тIа хургба.

н. М. С. Горбачева даьча къамаьлах соцам тIанйцар Пленумо, из кепайоазон тIа хургба.

Пленум хьежар организационни дешашка.

Пленумо н. Ю. Д. Маслюков КПСС ЦК Политбюро члена кандидаталла хержар.

КПСС ЦК секретарь н. Г. П. Разумовский КПСС ЦК Политбюро члена кандидаталла хержар Пленумо.

Пленумо КПСС ЦК секретаралла хержар н. О. Д. Бакланов.

Пленумо КПСС ЦК Политбюро члена кандидаталлара мукъавалийтар н. Б. Н. Ельцин.

Пленумо КПСС ЦК члена кандидаталлара членалла баьхар н.н. В. И. Болдин — КПСС ЦК Общи отдела заведующи, Н. В. Геллерт—Амангельды цIерагIча совхоза механизатор, Казахски СССР, В. И. Мироненко — ВЛКСМ ЦК хьалхара секретарь.

Цу тIехь КПСС ЦК Пленумо ший болх чакхбаькхар.

ЮКЪЕРЧЕИ ЛАКХЕРЧЕИ ШКОЛА ПЕРЕСТРОЙКА ЛЕЛАМАХ А ИЗ ЧАКХЪЯККХАРА ДАЬКЪЕРЧА ПАРТЕ ДЕКХАРЕХ А

КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара Е. К. Лигачева доклад

Парте Центральни Комитета укх Пленума ден повесткана юкъедихьад вай социалистически общество дикала оагIорахьа эргаяккхара лоархIамегIдола цхьа дош. Дувцар да халкъа образоване системе вай дIайолаяь реформа кIоаргьярах.

Массе боарамерча а лостамерча а советски школе тахан дешар-йоазув, говзал Iомаеш, Iилмай курс чакхйоаккхаш 57 миллион дешархой студенти ва. Из статистика я. ХIаьта из политика меттала яьккхача, цу цифро хьахьокх дIахьалхашкахьа ухалга сихдара, вахар кердадаккхара политика чакхъяккхара балха нонагIдола даькъа, 1985 шера апреле дIадоладаь общественни хувцамаш делга дукха ха ялалехьа ший белажашта IотIадужаргдола ноахал хIанз классашкен аудиторешкеи хьалкхеелга. Из ноахал юкъаробразовательни а профессиональни а кийчъярах, цун мировоззренчески уйлаех а нравственни маьхалеиех а дукхагIча даькъе тийша да XXVII съезде тIанйца КПСС Программа кхоачашъелга, мехка кхоане, социализма кхел.

Школе гIолла а чакхйоал перестройка. Цудухьа вай школе эттача хьалага, цун перспективага йоккхача политика дош а лерхIаш хьеж Центральни Комитет, хIаьта цунна ерригача парте, дерригача халкъа теркам тIа ца эзача баргбоацаш а хет.

Кулгалдеча органаша, парте активо, шеррача общественносто шаьра кхетаду, **халкъа образоване системе цIенхаштта хувцамаш ца дича, цига хьахиннача проблемашта ерригача общество тIа ца ерзайнча хIама хьакхоллара даькъе йоккхийча темпашка кхоачаргдоацалга, лакхаленга сихха кхоачаргдоацалга.**

I. ХАЛКЪА ОБРАЗОВАНЕНА— ДИКАЛА КЕРДА БОАРАМ

Школьни гIулакха, лакхерча а юкъерча лаьрхIача а образованена вай дIайолаяь реформа — хано дIадехачунна, перестройкас дIадехачунна дала а доагIаш, луш дола жоп.

Чакхъяьннача этапе дика да аьнна белгалдаккха йийш йолаш фуд? Хьалхарча даькъе из да, центрера а мотгигашкара а партийни, советски, боахама органаш халкъа образованеца дувзаденна деррига дешаш хIанз корта болашагIа къестаде ялар. ДикагIча оагIорахьа белгалара хувцамаш хулаш латт образоване чулоацаме а методашка а, школьникашта къахьегама кхетам луча. Производствеца а Iилмаца а лакхерча школас интеграци елга чIоагIлу. Школана финансировани еча а хувцамаш хиннад. Кхыча гIулакхех юхейиса средташ мара социально - культурни сферана хьежа ца елга дIадоалаш латт. Моттигашкарча органаша а халкъа боахама доакъоша а школана материальни даькъе эшачун йоакхо елга хувцалуш доагIа.

Лоацца аьлча, реформа шерашка баьча наькъа нтог еча хана хинна хувцамаш теркал ца дар нийса хургдац. Цхьабакъда, «реформас белгалдаь гIулакхаш чакхдахара темпаш а цар кIоаргал а вайна ма хетта яц хIанз а», аьнна М. С. Горбачева КПСС XXVII съезде яь вывод актуальни йолаш юс. Керттерчунна — образоване чулоацама, дешар хьехара а кхетам балара а доагIаш да из. ХIанзарчоа цу даькъе даь хайра хIама дац. Юкъерча а лакхерча а школе латтача хIанзарча хьалаи вай мехка тIа-тIа шерагIа яржаш латтача динамизманеи юкъера юкъ хоалуш я. Из кхетаду наха, хIаьта оарц а доах.

ДукхагIа халонаш нийслу юкъаробразовательни профессиональни школана реформа еча. 1985 шерара апрель хьатIакхачалехьа хьахинна школа реформа духьал цхьан социальни вахара даькъанна — образоване сфере хувцамаш де гIертара мара тIаерзаяьяцар. Кхыметтел ерригача образоване а доапаш, алхха цун юхьхьаннарча лагIана. Мехка перестройка еча Іоаяьча опытага диллача къаьгга гу реформа яра белгалдаь гIулакхаш кхоачамбоацаш долга, уж къаьнача методашца кхоачашде гIерталга.

Цкъа-дале, реформа эволюционни характер вIалла а тарлуш яц обществе парте дIайолаяьча революционни маIан долча перестройкага. Проблемаш хьахилара керттера бахьан из да.

Шозлагl-дале, реформа концепци тIаерзаяь я школас ший социальни декхараш кхоачашделга экстенсивно леладара. Профессиональни кийчо еча йоккхагIча класашка багIарашта дукхагIча даькъе чоалхане йоаца говзалаш Іомаярга яьккхар цо юкъаробразовательни школа. ГIулакх цу тайпара леладар хIанзарча социально-политически реальностаца тарлуш дац, хIана аьлча хIанз тIатIа дукхагIа дIадех болхло кийчвара боарамгара а дикалгара а.

Кхозлагl-дале, реформас оттаяьяцар халкъа образоване системана кIоарга демократизаци яра программа. Из хьаллаьцаяцар школан перестройка еча ерriга общество юкъеозара механизм хьахколларца.

Школьни перестройка «цхьан моттиге латтар» дувзаденна да белгалдаь хувцамаш дIаходахьара бу организаторски болх мела леларца. Реформана кулгалду цаI йола центр ца хилар Іеткъар. СССР Минпроса, Госпрофобра оагIорахьара школана доал делга дукхагIча даькъе бюрократически методашца, консервативно леладу. Школана «доккха дика деш барий» психологегIа къаста низ корабоагIаш яц дукхха отраслеви министерташ.

Юкъерча а лакхерча а школана перестройка ярах хьал цхьан социальни вахара даькъанна — образоване сфере хувцамаш де гIертара мара тIаерзаяьяцар. Кхыметтел ерригача образоване а доапаш, алхха цун юхьхьаннарча лагIана. Мехка перестройка еча Іоаяьча опытага диллача къаьгга гу реформа яра белгалдаь гIулакхаш кхоачамбоацаш долга, уж къаьнача методашца кхоачашде гIерталга.

Цкъа-дале, реформа эволюционни характер вIалла а тарлуш яц обществе парте дIайолаяьча революционни маIан долча перестройкага. Проблемаш хьахилара керттера бахьан из да.

Шозлагl-дале, реформа концепци тIаерзаяь я школас ший социальни декхараш кхоачашделга экстенсивно леладара. Профессиональни кийчо еча йоккхагIча класашка багIарашта дукхагIча даькъе чоалхане йоаца говзалаш Іомаярга яьккхар цо юкъаробразовательни школа. ГIулакх цу тайпара леладар хIанзарча социально-политически реальностаца тарлуш дац, хIана аьлча хIанз тIатIа дукхагIа дIадех болхло кийчвара боарамгара а дикалгара а.

Кхозлагl-дале, реформас оттаяьяцар халкъа образоване системана кIоарга демократизаци яра программа. Из хьаллаьцаяцар школан перестройка еча ерriга общество юкъеозара механизм хьахколларца.

Школьни перестройка «цхьан моттиге латтар» дувзаденна да белгалдаь хувцамаш дIаходахьара бу организаторски болх мела леларца. Реформана кулгалду цаI йола центр ца хилар Іеткъар. СССР Минпроса, Госпрофобра оагIорахьара школана доал делга дукхагIча даькъе бюрократически методашца, консервативно леладу. Школана «доккха дика деш барий» психологегIа къаста низ корабоагIаш яц дукхха отраслеви министерташ.

Юкъерча а лакхерча а школана перестройка ярах вай обществе еш латтача шеррача дискуссех дувцаш, докладчика белгалдаьккхар, корта болча дукхха предложенешца цхьана, хьатIаэца йиш йоаца хIамаш а увттаделга.

Халкъа образованена хьадда перестройка яра конструктивни наькъаш малагIаш да? Эггара хьалха, вай бокъо йолаш да юкъаробразовательни а профессиональни а школана реформа яра установкашта **кардинальни хувцамаш де.** БIарча хьайийча обществана перестройка яра идеологега а практикага а хьежжа дола хувцамаш. Принципальни плане уж тIадерзадаь хила деза:

— дIахойодача хана массе тайпара лакха говзал йола болхлой а специалисташ а кийчбу кIийле хиларах тарра, берригача кагирхошта юкъера образовани ялара концепци вIаштIехьъяккхаран йиззя кхоачашъяран;

— юкъера, профессиональни а лакхера а школа технически чIоагIа эргаяккхара, халкъа образоване отраслашта нормативни планировани ярга довлара, хIаьта перспективага диллача уж цхьадолча даькъе самоокупаемостага яхара эша хьалаш хьадара;

— ведомственни йовкъаш дIа а яьха, халкъа образоване даькъе боккъонца цаI йола паччахьалкхен политика чакхъяккхара, общества материальни ресурсех а интеллектуальни потенциалах а дикагIча бесса пайда эцар духьа ерригача тайпарча дешара заведеней, Iилман а производственни а коллективай чIоагIа бувзамаш хилийтара;

— халкъа образованена доал деча командни методаш да хилийтара, дешара заведеней коллективаш шоай лоIаме хулгеи бехктокхами айбара, мамогга дукхагIа полномочеш царна а, хIаьта ниитта халкъа депутатий мотгигашкарча Советий, доал дара территориальни органий а кара дIаялара; демократе механизмашка гIолла халкъа образоване процесс кердаяккхаран дегIайоалаяран мехка деррига общественни низаш юкъедоаладара;

— педагогически кадраш кийчъярен юхакийчъярен система овлангара денз эргаяккхара, юкъерчеи лакхерчеи школана перестройка яр духьа халкъа образоване даькъе деча Iилма-техническн балхашта реорганизаци яра.

Шеко яц, вай школа хила а хиннай, хург а я **хьадда цхьа лостам болаш.** Идейно-кхетам баларга диллача хьадда цхьа лостам болаш, ший говзал хьагучаяккха, обществе ший моттиг дIалаца хIара сага цхьатарра таронаш лу массанена йола стартови площадка санна.

Шеко яц, советски школа хила а хиннай, тIа-тIа дукхагIа хург а я **къахьегама** йолаш. Вешта аьлча, вIамига долча хана денз бераш коллективно къахьега Іомадеш, къахьегама а къахьегача наьха а геттара чIоагIа сий де уж Іомадеш. ЛоархIаме да, школе хьега къа цхьан хIаманна тIадерзадаь, обществана пайда хьабоалаш хилар.

Практика тешалду, гIулакх тоалург ма дий, аьнна, доггдаха укхаза духха хIама ца хилара. Халкъа боахама **дукхха болхлой кадраш профессионально кийчъелга вай школана тIера дIадаккхар** ший логика йолаш да цудухьа, хIаьта цунна таро яла еза кагирхошта геттара дика юкъера дешар хьехалга а кхъахьегама кхетам лулга а Іалашдара ший потенциал тIаерзае. Кхетадеш ма хилара, хьалаша аьттув луча моттигашка дешархой профессионально кийчбелга дIахоходахьа а мегаргда.

Болхлой кадраш кийчъю боккъонца пхьоале хиннай вайцига, дIахо аьлар докладчика, профессионально - технически образоване системах. Цхьабакъда, таханарча декхарашка диллача производство дегIаахара тIехьакхувш яц из. Цигара хьадоагIаш да профессионально-технически дешар хьехалга дукхагIча даькъе юкъерча дешара кIийлен тIа оттаданза дарг ца хилар.

Из гIулакх толаш хилар хьадда хьахьокхача хана, Е. К. Лигачева белгалдаькхар, цхьацца бахьанех цхьаболча кагийча наьхеи мехкарийн юкъаробразовательни школа чакхъяккха вIаштIехьдарг ца хилар. Из теркал а деш, цар професси Іомаергйола профтехучилищаш йитача бакъахьа да, хIаьта чIоагIа педагогически база йолча — юкъера дешар а чакхдоаккхаргдолаш.

Дешархой профессиональни кийчон боарам айбара, материальни базах пайда эцалга тоадара дукхагIа хилийта еза бе-бе профтехучилищаш. Перспективни лостам ба, эггара хьалха йоккхийча городашка а еллаш, чоалханеча а интегрированни а йолча профессеех лакха говзал йола вай ханара болхлой кийчбе могаргдола специализированни училищаш хьаеллар, цу тайпарча ПТУ-х территориально-отраслевой а межотраслевой а дешара заведеней хьаяр.

Хано доккхий декхараш оттаду лакхерча школана хьалхашка. Из бехнтокхаме я мехка ерригача классай а социальни группай а, дерригача доккхийча а кагийча а къамий викалех халкъа интеллигенце мугIараш шердара.

ДIадахача шера **лакхерча школе дIадоладир доккхий хувцамаш делга.** Экономикана доал делга, социальни дегIаахар, вай вахара дерригача доакъошка гIулакх кердача тайпара леладе дезалга теркал а деш, кийчдаьд цунна перестройка яра керттера лостамаш. ТIанйцача документий принципиальни башхало — уж комплексни хьисал долаш хилар, по йиш хулийт образоване, производствана, Iилмана интеграци яра хьакъехьара ленински уйла чакхйоаккхача дикка дIахьалхашкахьа даха. Из да керттердар. ХIаьта цунна тIадерзаде деза дерригa низаш.

Лакхерча школе Iилман тохкамаш деча а специалисташ кийчбеча а керттера форма хила еза академнческин отраслевойн институтташца, предприятешца а объединенешца а айхха кооперацн елга. Из деча хана лоархIаме да ведомственни йовкъаш дIаяхар.

Дош ниитта латт: нагахьа санна мехка **лакхерча школа, академическин отраслевойн институташа шоайла айхха бувзам делабар вIаштIехьдоаккхе, тIаккха цох обществана цу чотагIа а доккха рузкъа дIадахийта ца дезаш а, Iилман потенциал чIоагIа тIаккхетар, Iилман техникан лоархIамегIча лостамегIа бола специалисташ лакха боаран болаш кийчбарн юха кийчбарн хургда.** Хано хьалхайоаккх цу тайпарча интеграце шерра спектор ханна йолча Iилма-технически коллективашкара, а вузий преподавателаша академически институташка стажировка яргара а дIадоладенна шин доале (академен минвузен) йолча Iилма-техкама институташкен лабораторешкен, Iилман академей, организацей, вузий кафедрай филиалашка кхаччалца хулалга. ХIанзарчоа дукхха а вузаш, шаьрача ара ягIа га мо, цхьаь я. Из хьал ца хувцар — лакхерча образоване даькъе цхьаккха а принципиальни кердадар карагIа ца далар санна да.

Мехка общественни вахаре эргалонаш яро, Iилма-технически прогресс сихьяро дIаккха ца хиннача бесса ира оттаду кадрай квалификаци лакхъярен уж юха кийчъярен гIулакх. Декхар — миллионаш хинна ца Іеш, нииташ-нииташ миллионаш деррига боарамий, рангий, положеней болхлой квалифицированно дегIаболабе цахаддаш таро хулийтаргйола тайп - тайпара яьржа сеть, дукхха багIонаш йола система хьаелга. Цу ханна дукхха нах юкъеозарах кхоачам ца беш, цар знанеши говзалаш тIакхеталга вIаштIехьдаккха гIерта деза.

Ховш ма хиллара, КПСС ЦК-ен СССР Министрий Советон ерригача паччахьалкхене цу тайпара болх цIенхаштта оттабара хьадда де дезараш белгалдаьхад. БIарча хьайийача дувцар деррига чулоацаш а **цахаддаш** а йолча образоване система хьаелгах да. Цо органически вIашагIтохаргда деша даха ха йоацача берашта кхетам лулга, юкъаробразовательни кийчо елга, профессиональни дешар, лакхера дешар, цахаддаш знанеш тIакхетар, болхлойн специалистийн квалификаце боарам лакхбар.

Докладчико ше мадарра дийцар халкъа образоване материальни Іалашон хьалах. Укхаза дикагIча наькъа тIа довла, аьлар цо, вIаштIехьдаргдац духхьал юкъерчеи лакхерчеи школай хьашташтa деррригача халкъа теркам тIабахийтарца мара. Къайла ца хьош, дIаала деза, тIехьхьарча шерашка цхьацца гIулакхаш даь дале а, школаГ материальни база, хIанзарча дIадехарашка хьежача, халача хьале я, аьнна.

Юкъаробразовательни школе оттаяьча нормативага хьежжа классашкара бераш кIезигдара, ялх шу даьлча денз дешарга довлар чакхдаккхара, аварийнии приспособленнии зданеш хувцара, хIаьта ниитта дукхагIча даькъе сменность дIаяккхара 1990—2000 шерашка юкъеойоалае езаргья дешархошта лаьрхIа 28 миллион моттиг, е карарча пятилеткаца (7,4 миллион моттиг) нийсдича кхойтталагIчеи йийтталагIчеи пятилеткашка шозза хIана яц аьнна дукхагIа юкъейоалае езаргья уж. Цу пятилеткашка хIаране из йиъ-йиъ миллион моттиг йолаш деша даха ха йоацача берашта учреждеиеш хьалъяр динза дардгоацаш да. Шозза хIана дац аьнна алсамъяха езаргья просвещене хьашташ кхоачашдара санна, ниитта нормашка хьежжа дешара майдаш шерьяра, лакхерчеи лаьрхIа юкъерчеи школай хьалхарча даькъера социально-культурни дехкараш кхоачашдара эша капиталовложенеш.

Ерригача школа — берий бешамашкара денз вузащца кхаччалца — юкъара проблема дешара-кхетам балара процесса ледарча технически Іалашонгара хьайоагIаш я. Халкъа образованена керда технически Іалашо елга — из тахан дешашта юкъера дош да. Укхаза ма дарца аьлча эшаш да революци яр, дунен боарамашта жоп луш йола дешара оборудовании хьехара технически средташ кийчъяран арахецаран де дезараш чакхдахар. Геттара сихде деза халкъа образованена дика компьютерни техника лулга, хьатIайоагIа пятилетка дIайолалуш школаштен профучилищаштен компьютеризаци яра гIулакх къоастадар духьа. Ниитта эшаш да лакхерча дешара заведенешка кхоачам боллаш профессиональни вай ханара ЭВМ лулга вIаштIехьдоаккхалга а.

Бераши кагирхойн физически чIоагIбара материальни база чIоагIъяра, урокаш йоаца а салоIа а ха пайда болаш чакхъяккхара, дешархошта лу кхача тоабара декхараш оттадир доклада тIа дIахо. Шерра а кIоаргга а гучадаьхар халкъа образоване системана эшаш болча издательски балха перестройка яра лостамаш.

Докладчик сецар халкъа образованена кулгалдар чакхдоаккхача нийслу косности догматизми дIаяккхара проблемаш тIа. Из дар хьинаре хьалхадоах просвещене деятелаша, хьехархоша-практикаша, партийни, советски болхлоша, аьлар цо. Цар белгалдоах, Минпроса, Госпрофобра, Минвуза юкъера карташ лакха а чIоагIа а хиларо образоване даькъе цаI йола политика чакхъяккхара новкъарло елга.

Дуккхача республикаша предложенеш йоалаяьй просвещене ведомствош вIашагIтохарах, халкъа образоване госкомитеташ хьаярах. Ерригсоюзни боараме дувцар а къоастадар а хьашт долаш да из дош.

Вайна эш халкъа образованена демократически кулгалдара хIанзара концепци, эшаш да кулгалдара консервативни методашкара демократически, - къаьстта аьлча — экономически методашка — довлар. Дувцар, хьалхарча даькъе, школьни вузовски самоуправлени ма хулла чIоагIагIа шерьярах да. Школашкеи ПТУ-и дешара заведеней советаш вIашагIъехача бакъахьа хургда. Цу юкъе бахьа мегаргбар хьехархой коллектива, партийни, комсомольски, профсоюзни, дешархой организацей, базови предприятей викалаш, хIаьта ниитта дай-ноаной. Халкъа депутатий мотгигерча Советаша уйла е еза а, хьинаре болх бе беза а дешаш кIезига дац. Цунца дувзаденна докладчико дагIохийтар, шерра халкъа викалел а долаш 30-ча шерашка болх беш хиннача халкъа образоване советий опыт. Цо белгалдаькхар, **халкъа образованех йола советаш** хьаяра идея хIанз кердача чулоацамца а уйланца а хьалийзар лоархIаме долга.

Халкъа образованена кулгалдара йола паччахьалкхен-общественни система чIоагIача Iилман база ларда тIа латта еза. Педагогически Iилмай Академена кIоаргга реорганизаци е еза ха хьатIакхьачай, из ерригсоюзни, межведомственни, халкъа образоване системера Iилма-тохкама организацеш вIашагIтохаш хила еза, шерде деза цун Iилман доазонаш.

II. ШКОЛАНА ПАРТИЙНИ КУЛГАЛДАРА ЧУЛОАЦАМ КIОАРГАГIА ХИЛИЙТА, МЕТОДАШ ТОАЕ

Советски школана а бIарча хьайийача кадраш кийчъярен юхакийчъярен системана а перестройка елга толамегIа дIагIоргда, еррига парти, цун еррига звеньяш, хIара коммунист из дара хьинарегIа ме хул.

Кагирхошта дика хьехам балар — юкъерча, лаьрхIача, лакхерча вай школа алхха цхьа декхар мара дац. ШоллагIдола, кIезигагIа лоархIам боаца декхар, — юха ца боалаш революционни идеяшн традицешн лаергйола, парте политика чакхъяккха гIертаргболен могаргдолен кагий нахи мехкарийн хьалкхебар да. Ниитта да вай школагара дола классовн хьадехар.

Советски школо хьалкхебаьраша сийленца лов мехка, халкъа тIакхоача халонаш. Цунца цхьана, нийса хургдацар къонача ноахала вахара сурт хила ма деззара да яхаш могадича а.

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

ЮКЪЕРЧЕИ ЛАКХЕРЧЕИ ШКОЛА ПЕРЕСТРОЙКА ЛЕЛАМАХ А ИЗ ЧАККХЪЯККХАРА ДАЬКЪЕРЧА ПАРТЕ ДЕКХАРЕХ А

(Инстедоалар. Долалур 1-ча оагІо тІа).

— Къамаьл дац, еррига кхетам балара брак школана дІатІанъе мегаргдац. Цхьабакъда, белгалбола бехк цун ба. Формализм, духхьал ю аьнна хетийта чакхйоаха мероприятеш, бер эІамига е довкха да лархІа ца лар. е из де ца хар — из деррига а школьни а вузовски а гІулакхашка долаш да. Цу деррригнех а вай халкъа образоване система хьадда мукъаяла еза.

Укхаза коммунисташа цхьайолча проблемашта теркам тІабахийта беза. Эггара, хьалха отт общественни цикла дисциплинаш хьехара дикала дош. Вузовски обществоведени вахарцара хийра ялар дІадоакхкалга мела лел. Декхар сенах латт аьлча, из латт къона нах **хІанзара диалектически дог-уйла** йолаши классови позицешкара общественни гІулакхий мах бе ховши хилар вІаштІехьдакккхарах. Новкъостал де деза царна цун бокъонца йолаш йолча вІашдухьаленащ дуккхача оагІонашцеи вахар бІаргаго.

Из кхы тІа а лоархІаме да, хІана аьлча тахан кІезига моттигаш яц дІадахачох е хІанз долаш долчох ший белгаларча хьашташта жоп луш йола оагІув, шийна ма та, ка етташ, хьа а йоахаш, хІаьта ший дего тІа ца эца, дІа оалаш ма хиллара, къаьсттача конструкцена чужожаш йоаца шоллагІа оагІув теркал на еш юташ. Иштта дегІайоагІа вай Іилмана, литературана, искусствана, бІарчча хьанийача вай гІулакха иззал дукха зенаш даьсубъективизм. Хіана аьлча субъективизм — из событеши явленеши. харцахьа ювцарга, ГІалатерча выводаштен решенештен нийса тІабода никъ ба. КІоаргга революционни теори кхетаяьр, бокъонца йола Іилман метод — диалектика метод — караерзаяьр мара хила йиш яц бокъонца вола марксист. Цунца дувзаденна ІалаьмаТе лоархІаме да кагирхой В. И. Ленина балхаш деша, шоашаш цар тІа уйла е Іомалулга. Цу плане дика новкъостал ду дешара заведенашта Ставрополья, Ульяновски областа, Казана партийни организацеша.

ХІаране таро я долаш долча вахара ше уйла е. Цу даькъе цун критически мах бар а долаш. Цу хьале, кхычо вларах а доацаш, ший хьакъалон дегон хьехха бесса, социализма цдеалаши маьхаленаши бахьан къовсам лоаттабар бокха мах болаш да.

Центральни Комитето цкъа мо дуккхаза дІахайтад критика еча даькъе вай сов дукха тух тессад, критически выступленешта сов чІоагІа наІараш хьайийллай, аьнна, хеташ барашца ше цхьан дагара йоацалга. ХІаьта гІулакхага диллача-м, из иштта дац, кІоарга а, аналитически а критика тоъаш яц вайна. Проблема-м кхычох ма латтий. Из я — эггара нрагІйола критика найда боацаш йовш хилар.

Нагахьа санна кагирхошка ладийгІача, къаьстта из даккх цар садуари сатем боабери. Хьажал, берригача наха цу нийчача гІулакхах лийца а дийцад, бехк а баккхаб, трибунаш тІара дувц цох лаьца, газеташа язду, цхьабакъда дикалгахьа хинна хувцамаш гуш дац. Бакъда, болаш ба цу тайпара бала.

Цунца цхьана бера хьаькъал хилар санна да гучадаьха кхоачамбоацараш дІадахар духхьал центра, Іаьдала органий гІулакх да, аьнна, хеталга а. Цу тайпарча уйлаех ха яьнна гражданаш а вахаре шоай хьалхара гІа боаккхаш бола кагирхой а мукъабовла беза ха хьатІаккхьчай. Социализм, цун бокъонца йолаш йолча, вІашдухьаленащеи дуккхача оагІонашцеи вахар бІаргаго.

Из кхы тІа а лоархІаме да, хІана аьлча тахан кІезига моттигаш яц дІадахачох е хІанз долаш долчох ший белгаларча хьашташта жоп луш йола оагІув, шийна ма та, ка етташ, хьа а йоахаш, хІаьта ший дего тІа ца эца, дІа оалаш ма хиллара, къаьсттача конструкцена чужожаш йоаца шоллагІа оагІув теркал на еш юташ. Иштта дегІайоагІа вай Іилмана, литературана, искусствана, бІарчча хьанийача вай гІулакха иззал дукха зенаш даьсубъективизм. Хіана аьлча субъективизм — из событеши явленеши. харцахьа ювцарга, ГІалатерча выводаштен решенештен нийса тІабода никъ ба. КІоаргга революционни теори кхетаяьр, бокъонца йола Іилман метод — диалектика метод — караерзаяьр мара хила йиш яц бокъонца вола марксист. Цунца дувзаденна Іалаьмате лоархІаме да кагирхой В. И. Ленина балхаш деша, шоашаш цар тІа уйла е Іомалулга. Цу плане дика новкъостал ду дешара заведенашта Ставрополья, Ульяновски областа, Казана партийни организацеша.

ХІаране таро я долаш долча вахара ше уйла е. Цу даькъе цун критически мах бар а долаш. Цу хьале, кхычо вларах а доацаш, ший хьакъалон дегон хьехха бесса, социализма цдеалаши маьхаленаши бахьан къовсам лоаттабар бокха мах болаш да.

Центральни Комитето цкъа мо дуккхаза дІахайтад критика еча даькъе вай сов дукха тух тессад, критически выступленешта сов чІоагІа наІараш хьайийллай, аьнна, хеташ

Сатем боаца саг

Керттерча даькъе бацадааращ леладеш я Урус-Мартановски района «Солнечный» совхоз. Цунах «Гойтинский» совхоз хьатехачул тІехьагІа шурий ферма а я цу боахаме. Хіаьта царна доакъар Іалащдеш, ялат кхедеш цаІ мара бригада яц (бацадааращ леладеш 32 я). Цун кулгалхо — къона специалист, коммунист, «Нохч-ГІалгІай АССР юртбоахама заслуженни механизатор» яха цІи лелаю Ящуркаев Мувса.

ТІехьарча массехк шера хадданза пайда беш хьайоагІа из совхоз. Масала, соахка цаІ-ах миллион сом совгІа цІена пайда бир цо.

Из толам баккхара Ящуркаев Мувсас шиї новкъостаща даь гІо зІамига дац. Соахка гурахьа дув ялат план 24,9 центнер йолаш хІара гектара тІара 35,4 центнер чудера. хІаьта фуалъяьха хьажкІаш планал 26,2 центнер дукхагІа йолаш, 50,2 центнер. Цу гІулакхо йиш хилийтар пятилетка шин а къаьстта дувца доагІа.

Къона я цун коллектив. Цхьабакъда, Мувсас ше ма яххара, болхлой къона бале а, хІаравар ше хьадер дика кхоачаще ховш ва. Масала, бригадерча 23 механизатор кхаьннел кІезигагІа балха говзал йолаш саг вац. Берригаш шоайла барттайна а, моллагІча хана новкъостал де кийча а ба. Хіаьта ништта из коллектив вІашгІеллар цар кулгалхо а ва. Къахьегама тІера, шиї гІулакха мутІахьа хиларо вІаштІехьдаьннад Муссай из де.

— Цун кара хилча диїбийсен 25 сахьатага кхсачаш шерьергьяр цо. — йоах Ящуркаевх, бегаш беш цун гІонча голча Нантаев Шарипа. — Балха днійнахьара ха, маца фу де деза белгала хургдолаш, сахьаташта, минуташта йиїкьа хул цун.

— ЦІавеча цІагІа а салаІаш цо. Брошюраш, книжкаш вІашкадетташ хул, болх кхы тІа а тоабе, гектара тІара чуэца хьувкъам алсам-баккха, цунга дІадодар лохде йиш хулийта таронаш лехаш ва.—йоах цунах совхоза директора Дедаев Ибрагим Магомедовича. — Кердадар корадича, из мел пайдане да хьех механизаторашта. Подрядагіа болх беча бригада совето соцам бича мара юкъедоаладаш моллагІа гІулакх.

Белгалдаккха деза, подрядагІа болх бе а интенсивни технологегІа юртбоахама культураш кхее а бригадера нах тешабаьр из волга.

Дикача дас шиї дезала санна, йоахо ю цо коллектива балха хьалаш тоадара а къахьегам аттача баккхара техника лоаттаяра асфальт а йилла моттиг вІашгІехьъякнха дагадехар цунна соахка гурахьа. Іа тІакхачалехьа из цо дергхиларах тешаш бацар совхозе. Цхьабакъда, лаьрхІар толаме чакхдаькхар цо. Техника ца талхийта а цун ха йІаьхъе а даь хІама дар из. ХІана аьлча, кердаяр бригада ахчах эца еза.

Коллектива хьахула пайда боккхагІа хургболаш бригада баланса тІа лаьтта сов йола техника а дІаяьхьхай.

Унх шера паччахьалкхенна ялат дІадалара карарча пятилетка диъ шера план кхоачашъе лаьрхІад бригада коллективо. Дагалаьцар чакхдаккхара тІатеІІа лард йоллаш а я.

Мувса а цун новкъостий а геттара раьза болаш дика да гурахьа дІадийна ялат. Цигара ши план кхоачашъялла хьувкъам баргхиларах йийша ба уж.

Біаьсти ювча культураша хьакъоастадаь деррига лаьтта соахка зяба аьхад. ХІанз органически удобренешца хьаьндеш да. Из болх цу бригадерча механизатораша шоаш бу, «Урус-Мартанагропромхимегара» новкъостал а ца дехаш.

— Даьча балхех тІера цІока ма йоаккхаргІий цара-м—дувц Ящуркаев Мувсас. — Оахош из болх беш дІадохийтачул, кІезигагІа дале, пхезза дукхагІа ахча доаккхаргда цар шоаш хьадьчох. Подрядагіа болх беш децаре-м дехар а даь, оахош хьабоалабергбар. Цул совгІа, мича, мел удобренеш яхка еза, яхаш, царна тІехьалела веза. Хіаьта біарг тІерабаькхача, болх сихагІа чакхбаккха гІерташ, удобренеш харцахьа а бакъахьа а Іойоассаеш кегар бу цар.ХІанз из болх беш боахача тха механизаторашта Кабиров Кюрана, Оснаев Умара, Кунаев Сайд-Мохьмада, Гудаев Вахиїна, Мустаев Вахіида шоай пхи пІелг санна довз хІара кха. Цул совгІа шоаш дер шоай духьа долга а хов. Цудухьа цар дечоа тІахьожам лоаттабе безац.

Цо а хьахьоих производства из вИзза да, хьадечох догласаш хІара саг болга.

Лаьтта хьаьнделга графикагІа дІадахьара шортта техника а я. ХІанзчул тІехьагІа укх шера тоае езаш цхьа трактор йисаяц.

Хьажкіай дар ца лаьрхІача, укх біаьсти дІаюврГйолча еррингача культурай фу а Іалащдаьд хІанзле. ТІадаларга диллача деррига лакха кондици йолаш а да.

Февраль бетта кхаьдиъ дийнахьа йІовхал отте, цу деношка, соахка санна, горох дІае дага ва Мувса. Из чуйіцачул тІехьагІа цига доакъара культураш ханнахьа дІае йиш хургьа.

Хьаьнала къахьегаш вола саг массаза а хиннав вай мехка сий долаш. Ништта сий деш ва «Знак Почета». Къахьегама Сийлен кхоагІачастепена ордений кавалер Ящуркаев Мувса.

М. ХАМАТХАНОВ.

СУРТА ТІА: М. Ящуркаев.

С. СЕРГЕЕВА сурт.

БАРТ БОЛА КОЛЛЕКТИВ

Кердача шера январь бетта план а социалистически дехкараш а ханал хьалха кхоачашдара яхь а йоаржаяь къахьегама доккхий толамаш даьхар Самашкерча консервни завода банкашца кхоачам бар. Минота саца йиш йоацаш геттара хала болх ба цу коллектива бар. Из бита йиш яц моллагІча дийнахьа, цхьайолча бийсана а.

— Заводе кхо цех я консервни продукци кийчъеш — яхаш дувц Мадаев Іаьлас— оаха банкаш дІа ца елча цар кийча продукци хьаяла йиш яц, цудухьа біарччаха шера уж лоаттаю оаха. Хьалха Самашкерча машиннаькъа станце кхоач банкаш. Цигара оаха тхоай техникаца завода коа а хьатІаэза дІаоттаю уж. Соахка уж яр 4 миллион 293 эзар банка. Тха цехашта эшаш хилар царех 3 млн. 190 эзар совгІа. ХІаьта йисараш укх шера лаьрхІача резерва юкъеяхай. Керттера тха толамий бахьан лоархІ аз коллектив барт болаш хилар.

— Дика ха я сона Мадаев Іаьла вовза — йоах завода керттерча экономиста Ацаев Ахьмада. Дукха балхаш даьд цо заводе. хІаьта укх балха тІа из вола шу совгІа мара ха яц. Хала хурідар цунна из болх лелабе коллектив йовзаш, хІара ше кулгалдеш волча сага оамал, болх бовзаш из вецаре. Цо кулгалдеш бола болхлой шоашта эшаш дар дехаш лела безаш бац кабинеташка гІолла дІай — хьай ухаш. а къахьегам аттача баккхара хьалаш Іалашде. — аьлар экономиста.

Складе къахьегача болхлоех дукхагІбараш кагирхой, мехкарий ба. Массехк шу да укхаза комсомольско-кагирхой бригада вІашагІъелла. Цу юкъе боагІа Акмурзаева Аминат, Мутиева Хьава, Горчханова Сацита, Окуева Ховжан, ништта кхыбараш а. Сменни заданеш хІара дийнахьа 120 процент совгІа кхоачашъю бригадо. Массе хана а царца ба хьехамчаш Итаева Салихьат, Джабраилова Безан.

Шин сменагІа вІаштІехьбаькхаб складе болх, Цу сменашта гІо деш ва механизатор Ахмадов Кюри. Шиї кара йола техника цІена а доал дика деш а лелаю цо.

В. КУРБАНОВ.

• Экономически реформа: хьалхара итогаш

ФУД БАРГАЛ ЕТТАР?

«Чечингавтотранс» территориальни производственни объединененa чуйоагІача пассажирски автотранспортни предприятешта юкъе эггара йоккхагІчарех я № 1 йолча Грозненски пассажирски автотранспортни предприяте (ГПАП-1) коллективе. Цун доалахьа я 186 автобус. Царех хІара дийнахьа Грознера пассажираш дІа-хьа кхувлара 31 маршрутагІа лела еза 99. Цул совгІа, пригородни маршруташка болх беш хила еза йийта автобус. Автомобильни транспортаца городе дІа-хьа мел кхувлача пассажирех 72 процент бараш ГПАП-1 коллективана кхоач.

Мишта лоархІабу ГПАП-1 водителаш шоай декхарех? Цу хаттара жоп а луш,предприяте директора Ошаев Тамерлан Іалаудиновича аьлар:

— Городской пассажирски автотранспорта во болх бу, яхаш, чІоагІа леткъ пассажираш. Дукхагіча даькъе уж бакъ а лув. Цар хьашт дац тха проблемащцен йийслуча халонащцен. Царех дикагІа дувцаргда пассажирски автотранспорта тІа болх беча тха ветеранаша.

Къахьегама коллектива совета председателя Муртазалиев Исса Абдулхамидовича аьлар:

— Тхоай проблемех, лерттІа болх бе новкъарле ечох дуккхаза дийцад оаха объединене кулгалхошка, районни, городской партийнии советскии органашка. Тха оаз дІахозаш бац уж.

Наггах.а ди дІадодац водителаш ца таарах гаражера 40—45 автобус ара ца йоалаш юсаш. Духхьал из бахьан долаш 70 процент автобусаш дукхагІдолча деношка цхьан сменагІа мара болх беш хилац. Кхьметтел заводера йоаггІача таІпара цІена хьаькхьча автобусаш а латт нах боацаш. Дувцалга а доацаш дукха водителаш, инженерно-технически болхлой хувцалу предприяте. Къаьстта из доагІа шортта стипенди телаш, укхаза балха хьожабайтара курсаш яьха болча къонача водителашта. Шоашка дешийташ предприяте дІадахийта ахча юха хьа а далс, шоай безам боллаш йола статья а оттайий, тхо балхара дІадахийта оал цар. ГІулакхаш ништта ниїсдалара овлаш кІоарггачара хьадоагІаш да. ДІахо довзнІгаргда вай уж. ХІаьта хІанз укх сахьате предприятех кьоаста ца луш бараш ба дуккхача хана денз укхаза болх а беш, хІара бетта тхъаь пхийтта тума а кхы тІех а алапеш йийеш бола къахьегама ветеранаш. Уж укхаза сецабер а йийеча алапега хьежка кастта доллургдола пенси да. ХІара автобуса тІа нормагІа ший 2,2 водитель, хІаьта хІанз укх сахьате 1,3-нега мара кхачаш уж.

Болхлой дукха хувцалуш хилара бахьанех цаІ лерхІ водителаша шоай къахьегама хьалаш хала хилар. Шоай ханнахьа балха дІакхачара бийсана кхоъ-диъ сахьат даьлча арабала беза наьха. Іуйрийна пхи сахьат даьнначул тІехьагІа рейсагІа яха арзйолалу городской маршруташка автобусаш. НормативагІа йтт сахьатага кхаччалца а кхы тІех а болх бе безаш ба уж. СалоІача хана делкъийга хІама даа столови яц, кафе а ваха, цига аргІагІа латташ 30—40 минот ха йоае езаш хул, яхаш дувц йоллагІча бригада бригадира Омаров Джафара. ТІаккха автобусах кулг тоха, цунга хьажа кхец. Цул совгІа, автобусаш тІехьхьара сецача моттигашка машина чудотта хий лехаш хьувза веза коашкара коашка а вувлаш. ХІаьта кулгаш дила, дІайха чаь пела мала моттиг на хиларах-м дувца а эшац.

Ремонтни база хьоахайнча ткъарре Іокад беррига водителаш. Йолаш я предприяте 18 моттиг йола ремонтни профилактори, агрегаташ узлаш хувцара лаьрххІа посташ йола модульни конструкцех йола помещенеш, гІонна йола йийтта цех, кхо участок (цига ду таІп-таІпара ремонтни балхаш). ремонтникаш а болаш ба. ТІаккха ремонтни база хьоахайнча сел чІоагІа хІана леткъ водителаш? Цу вай йийцача помещенешка шийла, баьде я. Из ништта дале а, тхоай болх цІена кхоачашбе хьожаргдар тхо, пагахьа санна, эшац йола запасной оатхалаш хьалоре, яхаш, дувц слесараша. Со цига нийсвеннача дийнахьа якорь йоацаш балха ара ца йоалаш латтар йіс автобус. ХІара якора мах барайтта тумал тІех ба. Укхазарча водителаша нийса лархІац междугородни автобусаш йолчен городской автотранспорт йолчен предприятешта цхьатарра запасни оатхалаш хьежаелга. Ништта нийса хетац царна капитальни ремонте яхалехьа междугородни а городской а автобусаша цхьатарра 560 эзар километр никъ бе безилга а.

Цу даькъе теша а веш, хьадда масалгш кхувл цар. Цкъа-дале, городской автобусашта тІалатта низ боккха ба. НормагІа боагІачул шозза гаргга дукхагІа пассажираш хул царца «пина» сахьташка, дукхача остановкашка сеца езаш хул уж. ХІаьта уж паькъаш? Наггахьа улица яц вай городе хийца машина дІалалла йиш йолаш. Шийтта шера цу предприяте шофер волаш баьч беча Минервин Виталий Сергеевича дувц:

— Автобусаш дІалелар тамаш йолаш чІоагІа деха да паькъаш, догІа денача хана коача колд чулатта кІоагаш біаргагац. Автобуса чархаш цу тІа нийсъелча пневморессораш, аьттехьарен аьрдехьареи кронштейнаш йохашдуккха моттигаш нийслу. ХІаьта, пассажираша, Іа хьош дар дахча да-м моттац хьона, яхаш, яппараш ю водителага. ДІабахача бетта паькъаш во хиларах шозза ремонте лаьттар тха экипаж. Цкьа кронштейн ехача предприятена хулаш дола зе 380 сом да (из духхьал цун мах ба). ХІаьта дІа-хьа ца бугаш буса пассажираш мел дукха ба. Цул совгІа, канализационни гІувнаш ногІараш тІадоацаш латташ дукха моттигаш я. Сона дагадоагІа, итт-пхийтта шу хьалха городерча паькъий участкаш предприятешта дІа а йийкъа, царга уж хьожаш хинна. Цхьабакъда, хІанз из гІулакх дицденнад.

Ховш ма хиллара, дуккха моттигаш нийслу шоашта культурни гІулакх диц, яхаш, водителашта пассажираш леткъаш. Уж бакъ а ба. Цхьабола водителаш пассажирашца гІожа болаш а моттигаш нийслу. Цох шийна хетар алар дийхар аз къахьегама ветеранага Сетрокьянц Ардаш Хачатуровича:

— Беррига бехк берза а бац, чана лераш я укхаза» яхаш да халкъа кица. Цунна а дайна, беррига бехк водителий бац укхаза. Пассажираша культурни гІулакх делгах дувцилга а дий, дукхача остановкашка доккхий Іамарч латташ хилча е электрически сердал ца хилча. Цунца дувзаденна остановке латтача пассажираша біеха хий кхеташ, хьалгІабоаларашн Іабоссашбараш ца гуш, паІаршта юкъе пассажир водаш моттигаш нийслу. ХІаьта кІезиг-дукха ала безам бар са пассажирий культурах. Маца Іамаргба уж общественни транспорта доалде? Из аз дагадоххарагІа яхаш дац. Дукха ха йоаццаш тха гараже хьакхьачар «Икарус-260» № 49-54. Хьалхарча дийнахьа болх а баь, из гараже чуеча дайнар а ийрча сурт дар: шийта гІанд урсаш хьийкха довзаргдоацаш даьккхадар. Из ца гуш хинна бац салоне хиннараш?

Пассажиращта вас еш транспортникий бехкагІа а цар бехкагІа доацаш а дукха бахьанаш нийслу. Шерагара шерага дукхагІа хулаш латт дизельнии доагорца болх бу транспорт. ХІаьта автозаправочни станцешка солярканца заправка ю колонкаш тІакхеташ яц. ТІа ца кхетарал совгІа, йолаш яраш болх ца беш хул дукхагІйолча хана. Дукхача водителашта хетачогІа, городской пассажирски транспорта лаьрххІа колонкаш къоаста а яь, царна доагора резерв тІехьдакхха деза нефтеснабо. ТІаккха городской пассажирски автотранспорт заправка ярга хьежаш ха йоае езаргьяц, рейсагІа араяла из тІехьа а юсаргьяц, солярка лохаш городе го тувса безаргбац.

Укх шера цхьоалагІча январе денз ше-шийна финансировани ярге йиззача хозрасчетаґен яьннача тха предприяте коллектива балха чІоагІа Іаткъаш да 50—60 процент е кхы дукхагІбола пассажираш абонементни талонаш ца эцаш дІа-юха лелаш хилар, яхаш, Іокад водителаш.

Лакхе белгала мел даьхача кхоачамбоацараша, къоастаянза йолча проблемаша (уж кхы а дукха я) лерттІа дІабахийтац ГПАП-1 коллективе болх. ДІадахача шера цхьоалагІча декабре дІадоладир укхаза экономически радикальни реформага довлара балхаш. Цу гІулакха хотаяь хьайийлла массехк партийни собранн, производственни совещанеш хилар, бригадашка, автоколоннашка занятеш йир. ДІадоладеш дар паччахьалкхенна а предприяте коллективана а чІоагІа беркате гІулакх хиларах дІакхетабир беррига гаш. ХІанз а тІехьа цу гІулакха хотаяь экономически занятеш я чакхйоахаш. Болхлошта, инженерно-технически болхлошта, гІулакхерча наха аттестаци яьй. Царех 60 саг кхычахьа балха ваха йиш йолаш мукъавалийтав. Іе раьза бараш предприяте чІоагІагІа эшача участке балха хьожабир.

Ништта балхаш дарах дІадахача шера доходий план кхоачашйнр ГПАП-1 коллективо. ХІаьта укх шера январь бетта госзаказий план толаме кхоачашъяьяле а; доходнийчох лоархІаяьяц из. ДІахо йодача хана из гІулакх нийсдалийта йиш йоацилга дика кхетаду укхаза. ДІадохийта а хьатІадоагІа а хІара сом лоархІ. Еррига пригородни автобусаш, городскойчарех цхьа дакъеи, водителашта тешам а бенна, билетни система юкъера дІа а яьккха, болх бе йолаялийтай. ХІара пассажирски автобуса тІарча водитела хьалха хинначул 10 процент лакхъяьй план. Из даьд пассажиропоток Іома а яь, беррига водителаш раьза а болаш. Хьалха дІадахача шерашка хиннача кхойтта бригадах йоккхагІа йола водителий ялх бригаден цаІ ремонтникий яри хьаяьй. Уж еррига а хозрасчета тІа яьхай, цхьан нарядагІа алаш а преми а нйю наха, кхьегаме даькъа лацара коэффициентага хьежжа. ХІара бригадана тІачІоагІъяьй маршруташ, пассажирски автобусаш.

ЧІоагІа раьза болаш керда система хьал а лаьца, хьинаре къахьегаш даькка водителаш ба ГПАП-1. Царех ба Ленински райсовета депутат Магомадов Хамби, Алиев Леча, Синчущкин Николай, Плотников Александр, Логодин Владимир, Воронцов Иван, Глазков Владимир, Лахов Валерий, Ястребов Иван, Мальсагов Іаддарахьман, Ломидзе Александр, кхьбараш.

Б. КОСТОЕВ.

ПОЛЗОЛ ДЕЖЪАРА

ФИНЛЯНДИ. Мовхьаш кхуьхьа автомобилаш мехна дегІадаьхкача промышленни доакъошка ю ала йиш яц. Укхаза грузовикаш автопндустре заводашка а ца еш дукха йоккха йоацача фирмашка хьаю.

Цу тайпарча фирмаех я «Сису» яха компани. Компане цехашка болх беш 370 саг ва, цар шера 750 грузовик хьаю. «Сису» продукце цхьа дакъа экспорте дахийтара лаьрхІа да, керттерча даькъе всала дегІадаьхкача мехкашта. «Сису» маркаХ йола грузовикаш дукха мух хьалъайбарца, миччахьа гІолла чакхъяларца, дика скоростни даннеш хиларца белгала я. Машина лелаеш атта а дизельни доагораца болх беш а я.

СУРТА ТІА: «Сису» яхача компане продукци.

Прессфото—ТАСС сурт.

КАЛЕЙДОСКОП

МАССА БЕР ДА БОЛИВИЙСКИ ДЕЗАЛЕ?

Дезал иразе хилара масса бер хила деза аьнна шийга даьча хаттара боливийски кхалсага хетаргахьа ништта жоп лургдар: «ДукхагІа ме хул дикагІа да». Из позици чІоагІъю. Боливе планировании координации яра йолча министерствос доаладеча статистически даннеша, царга хьежача гуш да хІара боливийски дезале юкъера лаьрхІача ялх бер долга. Ноаноша вІалла теркал дац бераш делга «рационально» леладе яхаш демографически Іилмане дувцар.

Бакъда, Боливе массаболча дезалашка цхьатара бераш дац. Цу даннега ахархочун дезале бархІ бер да. хІаьта городской дезале диъ мара дац.

Халахете а, Боливерча хІара кІаьнкан йиІІгаи иразе берали дика кхоанен Іалашъяьяц. Мехко хала экономически кризис лов, медицински гІулакх тоадара, лазаращца, моцалца къовсам лоаттабара средстваш таъац.

Александр ГОЛИЦЫН,

АПН соб. корр.

Ла-Пас.

ТІЕХБАЬННА...

Из рекламни заставка каст-каста телевидене гІолла хьахьокх. Цо сага вахарера белггала йола оагІонаш чулоац. Масала цІейшка дакъа лоацаш, доттагІашца вІашагІветталуш, спортивни котало яккхарах гІадваха волаш хьахьокх из. ХІаьта тІаккха еррига экран дІалоацаш «Кока-Кола» яха йоазув а, «Из деррига а «Кока-кола» бахьан долаш даІ» яхаш цІогІарч детта нах а хул.

Из доккха йоазув бразильски футбол езаршта шоай спортсмений формаш тІа дайра Убердандн яхача городе (Минас Жеранс штат) чилийски вІашагІтехача командаца уж ловзача хана.

Къайле яц, спортивни клубашта материальни оагІорахьара йоккхача компанешкара гІо эшалга. Цхьабакъда, клубни форма тІара реклама из цхьа гІулакх да, нагахьа санна башха біарг тІа ца отташ яле, хІаьта шоллагІдар — къаман сборне форма тІа хилар. Бразильски команда котъяларах футбол езараш гІадбаха бале а «Журнал ду Бразил» яхача газета редакце дукхача наха раьза боацаш телефонаш еттар.

Деррига ховча журналистех цхьанне йоахар «Кока-Кола» яха компани шоай реклама футбольни майда юкъе дІаниийсье безам болаш хиннаІ, цхьабакъда, ФИФА-с бокъо еннаяц. ХІаьта мехка цІи хеза волча спортивни обозревателІ Жеа Салданиес Убеоланде хиннача вІашагІкхетара комментари еш аьлар: «Гими чакхъяьлча, «Бразили дукха еза даьхе» яха дешаш оалача хана сона хийтар, хІанз цхьайтталагІа номер вола футболиста хьалхашкахьа гІа а баькхха пІелг урагІа хьал а хьекха «Из деррига а «Кока-кола» бахьан долаш даІ» аьнна аргдолаш санна.

ШоллагІдолча вІашагІкхетара сборни Бразили «Кока-кола» яхача компане реклама а йоацаш ловзаш яр. Компане реклама оттаяьраша эхь а хеташ йоахар, шоаш хьалха даьр сов тІех даькха ца доагІаш дир.

НИМЕНЕРА ОСКАРА ЦІЕРАГІА ПРЕМИ

Бразиле президента Доже Сарнея декретаца архитектура даькъе Нимейера Оскара цІерагІа дунен халкъашта юкъера преми оттаяьй. Из шин шера цкъа тергъя. Цу преме цІаькха а хьахьокх бразильски говзанчаша хІанзара архитектурни уйла дегІакхувлача мах баь варгвоаца дакъа юкъекхухьнлга.

Дукха ха йоацаш ЮНЕСКО решенегІа Бразили яха город дунен культура памятникий спискашта юкъеІйхьай. Города куц дукхагІча даькъе белгала да Нимейера Оскара проектех яьча йоккхийча Алворада Двореца, Къаман конгресса, Къаман театра зданеца, Эспланада яхача соборацa, ништта кхыча сооруженешца.

БАХАЧА НАЬХА ЕРРИГСОЮЗНИ ПЕРЕПИСЬ Е КИЙЧЛУШ

1988 шера 11 феврале КПСС ЦК Политбюро засе-дане хьежар 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра кийчо ярах долча дешага. Тха корреспондент хиннав статистика республикански Управлене бахача наьха перепись яра отделе, къаьмаьл хиннад отдела начальникаца нов. А. Ф. Толубановца Нохч-ГІалгІайчене хургйолча переписага кийчо еш беча балхах лаьца.

Гарга кхоачаш латт 1989 шера бахача наьха аргІанара Ерригсоюзни перепись ергйола ха. Эггара хьалха белгалдаккха деза КПСС ЦК Политбюро хьежа хилари бахача наьха перепись яра кийчон практически гІулакхаш правительствас хьаллацари бахача наьха переписа боккха политически халкъбоахамен лоархІам хилар.

Бахача наьха Ерригсоюзни переписо йиш хулийтаргья мехка социально-демографически анкета оттадайтарал совгІа мохки цун регионаши социальни а экономически а дегІаухилга кхоачашдара эша хиланза яргйоаца долла хІама чулоаца статистически даннеш хьакхачийта.

Общественни вахаре шерлуча гласностен социальни информаце лакхлуча лоархІамен хьалашка бахача наьха кердача Ерригсоюзни переписа результатташка чІоагІа хьеж. Текущи статистикаца цхьана переписа даннеш хила еза вай общество социально - экономически дегІаахарах, халкъа вахара боарам лакхбаларах информаце комплексни Іилма-лаьрда тІара система оттаяра йола кІийле, Коммунистически партен правительствасн белгал а яьй, хадданза кхоачаш а ю социальни политикс. Къахьегама сферен наьха дерригача вахара хьалашкен доккхий хувцамаш хул, городашкеи юрташкеи нах чубаха бизза кхоачам хиллал цІенош хилийтара гІулакхаш ду.

Доккхий социальни декхараш толаме кхоачашдара бахача наьха дукхала составах, образовательни боарамех, дезалех, болх беш, ца беш хиларах, фусамий хьалех, и. кх. йола йиззa информаци хила еза. Беррига бахача наха ништта йола анкета Ерригсоюзни переписана мара йолалургьяц, цун лоархІам боккха ба, из доккха, деррига халкъа гІулакх да, халкъа шиї хьаштдолаш деш а да.

Ма дарра кхетадеш да ништта доккха гІулакх бокъонца а массе оагІорахьа а кийчо ца еш дулургдоашилга. Нохч - ГІалгІайчене, беррига мехка а санна, 1987 шере а кийчо яра хьалхарча аргІанара гІулакхаш даьд: районнии городнии административни доазонаш къоастадаьд, городашка, болхлой поселкашка, райцентрашка, йоккхийча юрташка адресни боахам вІаштІехьбаькхаб, массанахьа а бахача наьха учет йизза а нийса а йий хьежаб, нах баххача моттиге язбаь бий, юха а язбаь бий хьежаб, республика районашта, городашта, юрташта хиланза яргйоаца картографически материалаш оттаяьй.

Перепись яра кийчон хьалхарча этапе боккха болх баьб агропрома, жилищно-коммунальни боахама министерства, Госстороя, МВД, халкъа депутатий Советий исполкомаша, республика городашка, районашка, юрташка бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра гІо деча комиссеша.

Из ништта дале а бахача наьха перепись ше дІайолалелхьа кхы а эггара лоархІамс дола кийчон организационни гІулакхаш де деза. Кийчон лоархІамеча этапех цаІ да нах бахача пунктий бахача наьха дукхала спискаш уттаяр. Из бехкхтокхаме болх кхоачашбе тІадиллар юртий Советий секретаргьяшта. ХІанз, февраль бетта, райисполкомаша лаьрххІа чІоагІбаьча а Іомабаьча а регистраторашта уттаю цІенной квартальни спискаш, республика моттигерча Советий, кооперативаи, предприятей, организацей балансе латтача хІара ведомственни цІенна цкъара йола отчет «нах бахача цІен характеристика» (1 — жилфонда формальни йола положени). оттае еза. 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись еш дезалера нах дІаязбара пайда эцаргба счетчиках.

Апреле — мае республика районашкеи городашкеи оттаяь хила еза территореш переписа отделашта; конструкторски счетний участкашта йийкъа йола перепись яра организационни планаш. переписной кадраш мел эш а хьожаш, хІаьта уж республике 4 эзар саг гарга я. Ер шу аханел тІехдаьлча уж кадраш хьахаржа, чІоагІъе Іомае йолаергья, балха участкашка дІа-са а нийсъергья. Из эггара бехкхтокхаме болх ба, цох тийша хургда перепись толаме дІаяхьар а.

Переписни отделаш инструкторски участкаш чуяккара помещенеш хьахоржаш а уж кийчъеш а лоархІамеи бехкхтокхамеи болх бе беза халкъа депутатий моттигерча Советий исполкомашен бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра новкъостал деча комиссешен. Уж помещенеш хила еза телефонни бувзам, болх бара а материалаш лораяра а эша мебель йолаш. Бахача наьха Ерригсоюзни переписа счетчикий балха ханнахьа кулгалдара переписни отделаш транспортни средстваща Іалашъяь хила еза.

Гуш ма дарра, бахача наьха перепись яра гІулакх цунна юкъара кулгал де дезаш йолча паччахьалкхен статистика органашка кхаьча ца Іеш, дуккхача боахамийн административни подразделенешка, эггара хьалха халкъа депутатий моттигерча Советий исполкомашка а кхоач. Бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра кийчо елгеи из дІаяхьари юкъара гІулакх да. Укхаза дагадохийта доагІа В. И. Ленина аьнна «... переписний гІулакх ведомственни гІулакх а доацаш Республика гІулакх, еррига советски учрежденей гІулакх да» яха дешаш. Социалистически паччахьалкхе хьаяьчун, 1920 шера хиннача бахача наьха переписа инициаторен организаторен уж указанеш организационни ларде латт 1989 шера бахача наьха хургйола перепись кийчъяраи дІаяхьараи.

Таххане а йовзаш я бахача наьха Ерригсоюзни аргІанара перепись яра ханаш, дІаяхьара порядок, программа. Из дІахьоргья 8 дийнахьа 1989 шера 12 январарага денз 19 январага кхачалца хІара квартире, цІагІа, хІара дезале болхаш, хІара вахача сагага хоатташ, даьча хаттара денна жоп переписной листа тІа дІаяздеш. Переписа программана юкъе дніьад социально-демократически хьакъехьара традиционни долча 18 хаттарал совгІа, бахача наьха фусамий хьал тахкара дола хаттараш а.

Къаьстта белгалдаккха безам ба са переписной листа тІа дІаяздаь жоп цхьаннега а дІадувца мегаш ца хилар.

ХІанз бахача наьха перепись яра йолча кийчонцен из дІаяхьарцеи цхьана наха юкъе беча кхетама балха план отта а яь, могаяьй республике. Бахача наха юкъе беча балха доккха а пайдане а новкъостал де йиш хургья республиканскии районнии кепайоазон, радио, телевидене, лекцеш ешаш, беседаш еш, культура Дворецашка, клубашка, библиотекашка, дешара заведенешка тематически сайренаш еш. Массовш балха эффективни средстваш я переписа материналашца лаьрхІа кийчъяь стендаш, витринаш, плакаташ, 1989 шера хургйолча бахача наьха Ерригсоюзни переписа кабинеташа уголокаши.

1989 шера хургйолча Ерригсоюзни переписа яра кийчо кердача а бехкхтокхамеча а этапе кхаьчай. Цу боккха лоархІам болча паччахьалкхен юкъерча гІулакха а массе оагІохьара а новкъостал дарах аьттув баргба бахача наьха хургйола перепись яра дика вІаштІехьяьккха кийчо е а дІаяхьа а, республика нийсен объективни анкеташ оттае.

А. ТОЛУБАНОВ.